

Hus, Jan

Nechutová, Jana (editor); Fuksová, Jana (editor)

Studuit agere

In: Hus, Jan. *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*. Nechutová, Jana (editor); Fuksová, Jana (editor). Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015, pp. 58-64

ISBN 978-80-210-7873-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134092>

Access Date: 16. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

STUDIUIT AGERE

Stuđuit agere je nejstarší Husova rekomendace, pronesena byla v **postním období roku 1398**, kdy Jan Hus, od roku 1396 mistr svobodných umění, vystoupil jako promotor poprvé, a to při determinaci – bakalářské promoci **Jana Černého z Řečice**.

V **Soupise pramenů** k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského (B.–Sp.) č. 32.

Překlad podle edice A. Schmidtové in: Iohannes Hus, Magister Universitatis Carolinae, Positiones, recommendationes, sermones – M. Jan Hus, Universitní promluvy, Praha 1958, s. 35–40, komentář s. 223 (pův. edice B. Ryba, Nový Hus. Nepoznané universitní promluvy Mistra Jana, Listy filologické roč. 71/1947, s. 59–65).

Rukopis NK Praha, Univerzitní knihovna X C 3. Promluva je zapsána zkráceně: píšář nevyypsal některá místa, zejména citáty, které již zapsal u jiné rekomendace; v našem překladu jsou tato místa opatřena špičatými závorkami.

Snažil se činit, co je spravedlivé.

Stuđuit agere, quod iustum est.

Je nyní třeba tohoto kandidáta krátce představit. Abych ho doporučil co nejstručněji, vybral jsem si tento výrok našeho Catona:¹⁶⁸

„*Snaž se činit, co je spravedlivé.*“

Vážení mistři a páni! Tato slova jsou sice jako pobídka, jako napomenutí a jako příkaz určena všem, mohu je však zvlášť případně spojit s naším uchazečem, použiju-li sloveso v minulém čase a řeknu-li:

„**Snažil se činit, co je spravedlivé.**“

168 Srv. „Illud adgredere, quod iustum est“, Catonis Disticha I, 54–55, Poetae Latini Minores III, ed. Aem. Baehrens, Lipsiae 1881, s. 216.

Vážení mistři a páni! Za hodného chvály může být považován pouze ten, koho zdobí dobré mravy, studijní úsilí a ctnosti. Podle Aristotela ve druhé knize Rétoriky¹⁶⁹ je totiž pochvala řeč, která ukazuje na velikost ctnosti, a proto člověk, který touží po chvále, se má důsledně zdobit tímto trojím, tedy studijním úsilím, dobrými mravy a ctnostmi.

Ve studijním úsilí má být vytrvalý z trojího důvodu: za prvé aby zdokonaloval svého ducha a zbavoval se nevědomosti, za druhé aby získával ctnost, za třetí aby dosahoval štěstí.

O tom prvním říká Aristoteles ve čtvrté knize Topik:¹⁷⁰ „*Studovat máme, abychom byli patřičně poučeni.*“ A Seneca v prvním dopise:¹⁷¹ „*Musíš se omezit jen na určitá studia, chceš-li si osvojit něco, co by ti pevně utkvělo v duši. Ten, kdo je všude, není nikde. To se právě stává lidem, kdo jsou stále na cestách – mají mnoho známostí, ale žádné přátele.*“ A tentýž autor dále:¹⁷² „*Stejný úděl mají nutně ti, kdo se důvěrně nepřichýlí k žádnému významnému předmětu studia, ale vším procházejí jen zběžně a spěšně. Neprospívá tělu a nepřináší mu výživu pokrm, který z něj hned po požití odchází. Uzdravování nemocného nic nebrzdí tak, jako častá změna léků. Nezmohutní rostlina, kterou často přesazuješ. Ani dobrá věc neprospěje, dopřeješ-li jí jen letmé působení.*“ A zase Seneca ve třiatřicátém dopise:¹⁷³ „*Jako je člověku ke cti studovat v každém věku, právě tak je směšné nevzdělávat se v ničem.*“ A tentýž autor říká v sedmdesátém pátém dopise:¹⁷⁴ „*Je něco směšnějšího než nechtít se učit jen proto, že jsi se dlouho neučil? Máš se po celý život učit, jaký život máš vést!*“ A Platón praví,¹⁷⁵ že vědění je pro nevědomého ducha tím, čím je pro nemohoucí tělo hůl.

Toho názoru je také Horatius; ten ve svém třetím Listu říká:¹⁷⁶

*„My k tomuto cíli
směřujem činem i snahou, ať malí, ať velcí, když chceme,
aby byl život náš i nám i otčinně drahý.“*

169 J. Hamesse, *Les Auctoritates Aristotelis, Un florilège médiéval*, Louvain 1974: *Sequuntur auctoritates III libri Rhetoricorum Aristotelis*, 70, s. 268, lin. 21 („*Laus est sermo dilucidans magnitudinem personae*“); srv. Aristoteles, *Rhetorica I*, 9, 1367 b 26–27. ALD uvádí tento výrok jako text překladatele 13. stol., 1367 b.

170 *Auctoritates Aristotelis: Sequuntur Auctoritates III libri Topicorum Aristotelis*, 54, s. 325, lin. 66 („*Studere negamus ut ingeniosi videamur*“); srv. Aristoteles, *Topica III*, 2, 118 a 22–23. ALD uvádí výrok jako text z Boethiova překladu, 118 a.

171 Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium* – česky Lucius Annaeus Seneca, *Výbor z listů Lucilioví*, přel. B. Ryba, Praha, Antická knihovna 1969, *Druhý list*, s. 8.

172 Tamtéž.

173 Srv. Seneca, *Epistulae morales*, s použitím překladu V. Bahníka, *Další listy Lucilioví*, Praha, Antická knihovna 1984, *Šestatřicátý list*, s. 70.

174 Seneca, *Epistulae morales*, česky Seneca, *Výbor* (B. Ryba), *Šestasedmdesátý list*, s. 128.

175 *De moribus et vita philosophorum*, s. 314, 360.

176 Horatius, *Epistulae I*, 3, 28–29.

A Ovidius říká v Listech z Pontu:

„Nadáni¹⁷⁷ vždýcky hyne, když studiem živeno není“.
„Oušemže¹⁷⁸ zálibám svým se horlivě oddává každý,
umění, na něž je zvyklý, s radostí věnuje čas.“

Téhož mínění je Cato, který radí:¹⁷⁹

„Stále vzdělávej ducha a nikdy se nepřestaň učit,
člověk, jenž nauku nezná, už zaživa jako by zemřel.“

A tak se ten, kdo touží po chvále, musí pilně věnovat studiu, aby se zbavil nevědomosti.

Za druhé se musí pilně věnovat studiu, aby získal ctnost. „Člověk pilný ve studiu je ctnostným člověkem“, jak praví Filozof v Predikamentech, v kapitole o kvalitě,¹⁸⁰ a jeho komentátor říká k 1. knize Fyziky:¹⁸¹ „Filozof neboli mudrc je přirozeně ctnostný ve všech ctnostech, jimiž jsou spravedlnost, čistota, štedrost atd.“ A protože nikdo nemůže být filozofem ani moudrým člověkem, nevěnuje-li se studiu, Aristoteles, jak jsem již uvedl,¹⁸² ve 4. knize Topik praví: „Máme studovat, abychom byli patřičně poučeni.“

<Za třetí:> A tak se má ten, kdo touží být ctnostný, pilně věnovat studiu, aby dosáhl štěstí. Proto říká Aristoteles ve 3. knize Etiky:¹⁸³ „Člověk, který se věnuje studiu, všechno správně posuzuje, a i v jednotlivostech se mu zjevuje pravda. Takový člověk je totiž jakýmsi ukazatelem a mírou konaných věcí“, neboť žije ve shodě s rozumem a rozum je měřítkem všech lidských věcí; proto je podle Filozofa studium ukazatelem k dosažení štěstí. A tak Aristoteles říká v 9. knize Etiky,¹⁸⁴ že je vyšším štěstím setrvat v kontemplaci, a v poslední knize Politiky praví:¹⁸⁵ „Štěstí je cílem, který podle obecného mínění nedoprovází smutek, nýbrž potěšení“ – totiž potěšení ze studia. A protože před štěstím nezbytně kráčí ctnost a tu zase předchází studium, může

177 Původ verše je neznámý.

178 Ovidius, Epistulae ex Ponto, I, 5, 35–36.

179 Catonis Disticha III, 1, s. 226.

180 ALD uvádí jako text Boethiova překladu Categoriae (Praedicamenta) 8, 10 b.

181 Auctoritates Aristotelis: Comentator in prologo huius libri (Physica 1), 39, s. 143, lin. 61–63. ALD uvádí jako text překladatele ze 13. stol., 1366 a.

182 Pozn. 170.

183 Srv. Aristoteles, Ethica Nicomachea III 6, 1113 a, podle ALD překlad Roberta Grosseteste a překlad Guillelma z Moerbeke.

184 Místo nenalezeno.

185 Podle ALD překlad Guillelma z Moerbeke, Politica 8, 1338 a.

štěstí dosáhnout pouze ctnostný člověk oddávající se studiu, jak píše Prosper v knize Epigramů:¹⁸⁶

*„Kdo si myslí, že hřích mu přináší radost a štěstí,
v pohodě, ve které žije, nakonec nešťastný je.“*

Proto obecně mluvíme o třech druzích nešťastných lidí, a Moralista o tom praví:¹⁸⁷

*„Říkám tedy, že ve světě jsou trojí nešťastní lidé:
Nešťastník, kdo pramálo zná a učit se nechce – to je ten první,
nešťastník, kdo dobrému učí, a sám páchá špatnost – to je ten druhý,
nešťastník, jemuž vědění žádné už nemůže prospět“ – to je ten třetí.*

A tak lze naopak říci, že jsou na světě tři druhy šťastných lidí:
Šťasten, kdo mnoho zná a přitom touží se učit – to je ten první,
šťasten, kdo správně učí a také správně se chová – to je druhý,
šťasten, jemuž vědění prospívá – to je ten třetí.

A tak se má každý pilně věnovat studiu, aby dosáhl štěstí, což jsou slova, jež jsem vám, vážení pánové, předeslal úvodem; a tato na začátku uvedená slova krátce připomínají tři věci:

Za prvé to, že se mysl našeho determinanta často a vehementně měla ke studiu – ve výraze „**snažil se**“, protože podle Cicerona v první knize jeho *Retoriky*¹⁸⁸ je studium stálá a vehementní snaha mysli a vůle o nějakou věc.

Za druhé se zde zmiňuje ctnost, jíž náš kandidát dosahuje – ve výraze „**činit**“, neboť podle Aristotela ve třetí knize *Etiky*¹⁸⁹ spočívá ctnost v činnosti.

A za třetí dosažení štěstí – ve výrazech „**činit, co je spravedlivé**“, tedy jednat spravedlivě. Vždyť těm, kdo jednájí spravedlivě, se dostane boží lásky, jak říká Seneca ve spise *O bohatství slovní zásoby*:¹⁹⁰ „*Spravedlnost není naším ustanovením, je to boží zákon a pouto lidského společenství. Kdo touží dosahovat spravedlnosti, bude se nejprve bát Boha a milovat ho, aby i jej miloval Bůh. A bude ho napodobovat tak, že bude chtít všem prospívat a nikomu nebude chtít škodit*“ a svědčit tak nikoli o přátelství, nýbrž o pravdě. Kdo to tak dělá, je Bohem milován a v důsledku toho je šťasten, neboť být šťasten znamená být Bohem milován.

Za prvé jsem řekl, že slova *thematu* – ve výraze „**snažil se**“ – ukazují, jak se mysl našeho kandidáta často a vehementně měla ke studiu. Opravdu se snažil, vždyť to

186 Prosper Tiro z Akvitánie, *Epigramy*, 1, 42.

187 Facetus 152. Srv. Walther 31555–31559.

188 Cicero, *De inventione*, 25.

189 *Auctoritates Aristotelis: Sequuntur auctoritates X libri Ethicorum*, 207, s. 274.

190 Martin z Bragy, *Formula honestae vitae* c. 5, *De copia verborum*, snad rétorický spis připisovaný Senekovi (Staršímu?).

ukazuje už výraz jeho tváře. Ten, kdo snaživě studuje, se pozná už podle obličeje, jak praví Alexander:¹⁹¹

*„Ó jak obtížné je své snažení nezradit tváří!
Tady zsinalé rty páchly lampičkou noční,
kůže v obličejí se s kostmi snoubila, málo
oddělovalo je; a lačná hubenost všechny
klouby na rukou tiskla a ovládla veškeré údy.
Mezi kostmi a kůží tu nebyla mezera žádná,
tělesnou hmotu i to, co navíc pokrm jí dává,
vezme si jeho nitro, a je to jak na dřinu balzám.“*

Na to naráží Chudý Jindřich takto:¹⁹²

*„Obličej zobrazit umí stav mysli i studijní snahu,
navenek prozradí mysl svůj vlastní niterný stav.“*

A dodává:

„Výraz tváře je jak stránka knihy, kde o nitru čteme.“

Ze znaků, jež pozorujeme v obličejí našeho kandidáta, se tedy dozvídáme, že „snažně studoval“. Nedělal to, co dělají mnozí, kteří si neuvědomují, že jsou žáky, a chtějí se předvádět jako učitelé. Ti se podobají žábě, která o sobě prohlašovala, že je nejlepším lékařem, o níž píše Avianus:¹⁹³

*<„Zrozená na dně vod a v hlubinách žijící dlouho,
z toho, co nahoře je, důvěrně znala jen kal.
Přece však nahoru k loukám si vyšla nadutá žába,
začala svůdnými řečmi klamat ubohou zvěř:
Nemoci, i ty těžké, že umí vyléčit zcela,
že umí prodloužit život, natolik zdatná že je.
Že prý Apollón, učitel její, jenž léčil i bohy,
jí se nemůže rovnat, ona že předčí i jej.“*

Zde líčí, jak žába, která se narodila v bahně a žila v močále, vyjde na travnatou louku a namlouvá zvířatům, že ona je nejlepším lékařem, že dovede vyléčit každou

191 Gualterus de Castellione, *Alexandreis*, I, 63–71. Překlad V. Bahníka, *Sestra Múza*, s. 170.

192 Heinricus Septimellensis, *Jindřich ze Settimella, Elegia I*, 73–74.

193 Avianus, *Fabulae* 6; text v závorce, „Zrozená ... i jej“ se v latinském originále nečte, písař dochovaného rukopisu zde jen odkázal na citaci v jiném Husově univerzitním projevu, *Discens factus est sciens*. Přeloženo s přihlédnutím k překladu E. Steina, s. 43. V textu edice (A. Schmidtová): ... *Avianus etc., ut supra recitatum est in illa reconmendacione „Discens factus est sciens“*.

nemoc, a dokonce tvrdila, že je lepší lékař než sám Apollón, skvělý lékař, který léčil i bohy.>

Jsou podobni taky želvě, o níž praví Avianus:¹⁹⁴

<„*Takto pravila kdysi prý želva křídlatým ptákům:
Jestli mne vysoko nad zem vynese některý z vás,
z purpurového písku já lastury přinesu jemu,
perly s nádherným leskem za to mu v odměnu dám.
Jak se tak vznášela k hvězdám, však na křídlech získaných lstivě,
vypadla z orlových spárů, nešťastná, na tvrdou zem.
Blízka již smrti i tehdy pak zalkala do vzdušných výšin...“>*

Tahle bezkřídlá želva chtěla létat a platit za to perlami! Právě tak se chtějí povyšovat mnozí neučení, a Galfred ve své Nové poetice¹⁹⁵ se jim vysmívá:

„Povýšencům se smějme!

*Ač je to spíš ještě žáček, on sedí, honosně nese
svůj slavný – magistr – titul. A přesvědčivým ho činí
klobouk na hlavě, patřičné roucho, a na ruce zlatý
prsten, zvýšené křeslo, a před ním početný zástup.
Směšné figuře můžeš se smát, a toto je k smíchu!
Podle sebe i lidí je tohle učený člověk,
ty ale vidíš totéž co já: jen opici, která
tváří se jako doktor. (A říkám to potichu, aby
to nikdo neslyšel!) On teď pyšně začíná mluvit,
slibuje úžasné věci. Rychle sem! Chystá se rodit
hora, na svět však přijde potomek její – jen myš!
Dříve, než k tomu dojde, ty uctivě magistra pozdrav,
můžeš se mu však za zády smát a obracet oči,
uděláš neslušné gesto nebo si důkladně řihneš,
třeba pokrčíš nos – a vůbec ke všemu tomu
líp je užívat nosu než úst. – Tak tedy mění svůj výraz
a jako učitel kárá omyl a chybu...“ atd.*

To říká Galfred. Jinak je tomu ale s naším kandidátem; on totiž „snažně studoval“ dřív, než by chtěl někoho učit. A ačkoli je dost starý, nestyděl se učit se. Udělal to stejně jako Tullius, který o sobě sám říká¹⁹⁶ „na stará kolena jsem studoval řeckou literaturu“.

194 Avianus 2. Táž textová situace jako u pozn. 193, v textu edice (A. Schmidtová): ... *Avianus, ut eciam patet in loco allegato*. Překlad R. Mertlík, in: Svět ezopských bajek.

195 Galfredus de Vino Salvo, *Poetria nova*, v. 438–456.

196 Cicero, *Cato Maior de senectute* 8, 26 (tento výrok vkládá Cicero do úst Catonovi).

O tom svědčí i výklad jména našeho kandidáta. Jmenuje se totiž Říčic,¹⁹⁷ Jan Niger (Černý). A říčic je zkrácený český výraz pro síto. A tak se jmenuje Říčic, to jest ze síta. Je to tak správně, protože síto je nástroj, jímž se odstraňuje špatné semeno, třeba jilek, a zůstává to dobré, třeba obilí. On tedy vyšel „ze síta“, to jest ze zkoušky prosévajících (přísně zkoušejících učitelů, které naše slavná fakulta k tomuto prosívání ustanovila), tak, že sítem nepropadl a byl zachován – jako to obilí. Jmenuje se tedy z Řečice, to jest „Z přísné zkoušky“.

Ale mám-li jej dále představovat jeho jménem, bojím se toho, protože se jmenuje Jan Niger – Jan Černý, a ta jména jsou v protikladu: Jan totiž znamená „ten, v němž je milost“, a „černý“ (nebo černá barva) často označuje zlo. Tak Ovidius v básni, jejíž titul neuvádím, říká o černém člověku:¹⁹⁸

*„Kdo nehájí přítele, když jiní ho haní, kdo z lidí
loudí nezkontrolovaný smích a slávu vtípálka, kdo zná
bájit, co neviděl sám, kdo neumí tajemství smlčet,
takový člověk je černý, a toho se, Římane, varuj!“*

Na to říkám, že černá barva je dvojí, totiž vlastní a metaforická. Ta vlastní je skutečnou vlastností, a ta našemu kandidátu patří. Ta druhá znamená nějakou podobnost, mohou to být temné mravy nebo vůbec tma, a to u našeho uchazeče není. Takže to dvojí, Jan – Černý (Niger), si vzájemně neodporuje. Ovšem pokud by na tom někdo tvrdošíjně trval, odpovídám mu výrokem:¹⁹⁹ „*Stojí-li protiklady vedle sebe, lépe vyniknou.*“

Tak je thema uzavřeno výkladem kandidátova jména: protože je z Řečice, **snážil se**; protože je Jan, **činit, co je spravedlivé**. Naš kandidát se tedy **snážil činit, co je spravedlivé**.

Aby jeho námaha nevyšla naprázdno, z autority naší artistické fakulty mu udělují titul bakaláře svobodných umění, aby mohl číst a disputovat a vykonávat další akty, jaké k tomuto stupni příslušejí, zde i všude jinde, a to ve jménu <svaté a nerozdílné Trojice>.²⁰⁰

197 Rzyeczyzycz, podle Staročeského slovníku „riedčicě“, „ředčicě“ – „síto“, „řešeto“.

198 Horatius, Satiry I, 1, 82–85, překlad R. Mertlíka, Vavřín a Réva, s. 169.

199 Auctoritates Aristotelis: Sequuntur auctoritates II libri De celo et mundo, č. 60, s. 164, 287 a.

200 Slova ve špičaté závorce text kritické edice v souladu s rukopisným dochováním nemá, je zde pouhé „*etc.*“